

Бондаренко Олена Ігорівна - викладач кафедри соціології, Чорноморський державний університет імені Петра Могили

УДК[316.334.3:061.2]: 323.2

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

В статті розглянуто підходи до розуміння громадських об'єднань як інститутів громадянського суспільства. Проаналізовано роль місцевих громадських об'єднань з позиції активної громадської діяльності, визначені оцінні судження про діяльність міських громадських організацій та можливості впливу громадських організацій на громадську активність.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадська активність, громадська організація, громадська діяльність.

РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

В статье рассмотрены подходы к пониманию общественных объединений как институтов гражданского общества. Проанализирована роль местных общественных объединений с позиции активной общественной деятельности, определены оценочные суждения о деятельности городских общественных организаций и возможности влияния общественных организаций на общественную активность.

Ключевые слова: гражданское общество, общественная активность, общественная организация, общественная деятельность.

THE ROLE OF PUBLIC ASSOCIATIONS IN SHAPING PUBLIC ACTIVITY OF THE POPULATION

In article were considered the approaches to understanding of public associations as civil society institutions. The role of local public associations from the position in public work, definite evaluation opinions about the activities of local public organizations and ability of these organizations to influence on public activity.

Keywords: civil society, public activity, public organization, public work.

Актуальність проблеми. За часів інтенсивних реформувань, структурних перетворень в Україні особливого значення набувають проблеми добровільної участі громадян у суспільному житті й посиленні інститутів громадянського суспільства. У зв'язку з цим доволі актуальним є зростання ролі місцевих громадських об'єднань у підвищенні громадської активності населення. Адже, активна громадська позиція – важлива сходинка у процесі становлення громадянського суспільства, розвиток якого, у свою чергу, є однією з вирішальних умов соціальної стабільності і прогресу, як українського суспільства в цілому, так і місцевої громади, зокрема. Активна громадська поведінка все частіше розглядається як життєтворча сила, що керує процесами соціального розвитку особистості, а також відображає рівень розвитку громадської свідомості, громадської культури особистості; в цілому – зумовлює становлення свідомої, відповідальної, соціально-небайдужої особистості.

Саме через прояв громадської активності громада отримує можливість повноцінного діалогу з владою – перш за все для того, щоб думка громадськості була врахована в процесі прийняття рішень з актуальних проблем життя міста, для того, щоб влада займала ту позицію, яка відповідає інтересам, цінностям і можливостям громади.

Відтак природно, що громадська активність набуває статусу життєорієнтаційної функції, а проблема визначення чинників, які зумовлюють її розвиток (в нашому випадку – це діяльність громадських об'єднань) є однією з актуальних проблем сьогодення.

Аналіз наукових публікацій. Досліджуючи роль громадських організацій в життєдіяльності суспільства важливо, з одного боку, опиратись на праці науковців, в яких

громадські організації розглянуто переважно як елементи структури громадянського суспільства (А. Колодій, А. Карась, Т. Черкашина, О. Резнік, В. Бех, Л. Лойко, В. Кравчук, К. Меркулова, С. Круглик та ін.), з іншого – праці, в яких акцентовано увагу на визначенні основних складових та характеристик громадської активності (М. Остапенко, І. Мерсіянова, П. Кароль, І. Скалабан, О. Плига, С. Патрушев та ін.).

Мета дослідження – проаналізувати роль місцевих громадських об'єднань у формуванні громадської активності городян, визначаючи готовності жителів м. Миколаєва до участі в активній громадській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Фактично в усіх працях, присвячених вивченню громадянського суспільства визначається, що громадські об'єднання – ознака існування громадянського суспільства в країні, а наявність і дієвість «третього сектору» визначається показником його розвитку. З цим твердженням погоджуються практично всі дослідники громадянського суспільства, з тією відмінністю, що дехто взагалі зводить громадянське суспільство до мережі громадських об'єднань, а для когось вони лише частина громадянського суспільства.

Незважаючи на постійний, підвищений інтерес у науковому середовищі до проблематики громадських організацій, така категорія, як громадське об'єднання, продовжує бути в епіцентрі уваги науковців. Адже від того, який зміст вкладається в поняття «громадське об'єднання», від точного окреслення меж і сфери дії громадського об'єднання залежить реалізація цілого комплексу важливих практичних питань.

В науковій літературі можна знайти два підходи до розуміння поняття «громадське об'єднання». Представники першого підходу, серед них можна виділити Н. В. Богашеву [1], Л. Лойко [3], які зазначають, що громадське об'єднання може бути як політичною партією, так і громадською організацією, тобто це два типи громадських об'єднань.

Представники другого підходу (К. О. Меркулова [5], Т. О. Мацелик [4], С. Б. Круглик [2] та ін.) розглядають громадське об'єднання та громадську організацію як два тотожні поняття, але не беруть в поле зору політичні партії. Так, дослідниця К. О. Меркулова під поняттям громадського об'єднання (організації) розуміє добровільну, недержавну, некомерційну організацію індивідів, які законно реалізують право на свободу асоціації. Саме таке наукове визначення, на думку автора, відображає правову природу громадських об'єднань, які, з одного боку, є вільними колективними утвореннями, а з – втілюють міжнародно визнаний правовий інститут про свободу асоціації як складової невід'ємних прав людини [5, с. 193].

Ведучи розмову про такий інститут громадянського суспільства як громадські організації, необхідно, перш за все дати визначення поняттям «неурядова організація», «недержавна організація», «некомерційна організація» та «третій сектор», оскільки у вітчизняній науковій літературі ці поняття вживаються як тотожні. А в сучасних міжнародних правових документах щодо громадських організацій використовується назва «неурядова організація».

Неурядова організація (НУО) у Політологічному словнику під редакцією О. Д. Авдєєнка, О. В. Антонюка, О. В. Бабкіної подано наступне визначення: «Неурядові організації – локальні, національні чи міжнародні об'єднання людей, діяльність яких здійснюється з ініціативи громадян, а не із санкції чи вказівки уряду, й не має на меті отримання прибутку [7, с. 567].

Багатоаспектність діяльності недержавних організацій призвела до того, що в науковій літературі немає єдиного визначення недержавної організації (НДО). Так, британський дослідник П. Рідінг пропонує такі визначення: 1) самокероване об'єднання людей, які прагнуть досягти спільної вигоди, шляхом спільних дій; 2) організація, заснована на добровільних засадах; 3) соціальна сила, яка забезпечує інтеграцію окремих індивідів у суспільство, сприяє єдності і згуртованості суспільства; 4) спосіб зняття напруги між потребами громади, соціальною політикою і соціальним забезпеченням [9].

Некомерційною організацією (НКО) є організація, яка не визначає за основну мету своєї

діяльності отримання прибутку і не розподіляє отриманий прибуток між учасниками. Некомерційні організації можуть утворюватися для досягнення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових і управлінських цілей з метою охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, задоволення духовних і інших нематеріальних потреб громадян, захисту прав, законних інтересів громадян і організацій, вирішення суперечок і конфліктів, надання юридичної допомоги, а також в інших цілях, спрямованих на досягнення суспільних благ [5, с. 195].

Поняття «третій сектор» з'явилося в науковому обігу не так давно, його становлення відображає тенденції, що виникли одночасно з розвитком ринкової економіки. «Третій сектор» охоплює соціальні відносини, він недержавний, неурядовий, незалежний, некомерційний, неприбутковий, благодійний, сектор добровільної активності (волонтерський, добровольчий). Його репрезентують неурядові організації [8, с. 38].

Загалом погоджуємось з представниками другого підходу і розглядаємо поняття «громадське об'єднання» та «громадська організація» як тотожні, крім того погоджуємось з вітчизняними науковцями і всі вище зазначені поняття вважаємо рівнозначними по відношенню до поняття «громадське об'єднання».

Розглянувши підходи до розуміння поняття «громадське об'єднання» доречно перейти до розгляду ролі громадських організацій в житті суспільства. Перш ніж перейти до розгляду оцінних суджень городян м. Миколаєва про діяльність громадських об'єднань міста та можливості їх впливу на громадську активність слід зазначити, що кількість громадських об'єднань, які знаходяться на обліку Миколаївського міського управління юстиції станом на 26 грудня 2015 року становить 1664. В місті функціонують громадські рухи, громадські організації національних і дружніх зв'язків, молодіжні організації, дитячі організації, жіночі організації, об'єднання ветеранів та інвалідів, громадські організації професійної спрямованості, об'єднання (товариства) охорони природи (екологічні), об'єднання (товариства) охорони пам'яток історії та культури, оздоровчі та фізкультурно-спортивні об'єднання, об'єднання по захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС, науково-технічні товариства, творчі об'єднання, освітні, культурно-виховні об'єднання, спілки об'єднань громадян та інші громадські організації [6].

Отже, як бачимо в м. Миколаєві існує досить розгалужена мережа громадських організацій, але їх велика кількість ще не означає активної діяльності. Тому для глибшого дослідження діяльності громадських організацій було проведене соціологічне дослідження, яке мало на меті аналіз громадської думки жителів міста Миколаєва щодо діяльності, впливовості некомерційного сектору та визначення можливих шляхів підвищення ролі громадських об'єднань в формуванні громадської активності жителів.

Відомо, що поінформованість про те або інше явище, подію або процес є найважливішим показником суспільного ставлення до нього. Слабка поінформованість, як правило, супроводжується або неадекватним, спотвореним сприйняттям даного явища, процесу на масовому рівні, або ускладнює формування певного ставлення взагалі. Відповідь на запитання «Що Ви знаєте про діяльність громадських організацій міста?» якнайкраще може відобразити рівень обізнаності, поінформованості миколаївців про діяльність громадських об'єднань. Тому в нашому дослідженні, для початку, респондентам було задане саме це запитання.

На запитання анкети 30,3% респондентів вказали, що знають про їхню діяльність, але самі участі в ній не беруть, 29,8% опитаних знають про їхнє існування, але не знають про їхню діяльність. Нарешті, 26,5% опитаних відповіли, що нічого не знають про існування громадських організацій в місті. Серед них великий відсоток респондентів віком 50-59 років – 6,8% та 60 і старше – 5,5% опитаних. Досить неочікуваним виявився той факт, що велика кількість респондентів, які нічого не знають про існування громадських організацій виявилася серед молоді віком 18-29 років – 7%.

І лише 2,3% респондентів добре знають про діяльність громадських організацій і самі беруть участь в їх діяльності. Слід відзначити той факт, що активну участь в діяльності

громадських організацій беруть чоловіки віком 30-39 років і жінки категорії 60 років і старше.

Вище наведені дані свідчать про те, що відсоток тих, хто нічого не знає про діяльність громадських організацій або знає лише про їх існування (з урахуванням тих кому «важко відповісти»), яких в даному випадку слід швидше зарахувати до «непоінформованих» дорівнює 67,6%, а це на половину перевищує відсоток опитаних, які знають про діяльність громадських об'єднань міста (32,6%) (рис. 1.).

Доречно відмітити, що серйозних відмінностей в рівні поінформованості про діяльність громадських організацій в залежності від рівня освіти, сфери зайнятості та району проживання респондентів не виявлено.

Таким чином, дослідження показало, що рівень інформованості жителів міста про діяльність громадських об'єднань знаходиться на низькому рівні.



Рис. 1. Рівень інформованості про діяльність громадських організацій (статевий розподіл)

Низька поінформованість впливає і на визначення респондентами ролі громадських організацій в житті сучасного українського суспільства. Більшість респондентів (42,7%) зазначають, що ця роль «скоріше важлива», в той час як 20,6% опитаних однозначно визначають важливість ролі громадських організацій в функціонуванні суспільства. Відсоток респондентів, яким «важковизначити однозначно» складає 24,2%. Щодо респондентів, які вважають роль громадських організацій «скоріше не важливою» та «зовсім не важливою» становить 4,3% та 8,3% відповідно.

Громадська думка про їх діяльність існує не у формі сформованого ставлення до цієї діяльності, а у вигляді деяких загальних уявлень про окремі аспекти роботи некомерційних організацій. Для виявлення цих уявлень в рамках опитування було задане запитання «Чим, на Вашу думку, повинні займатися, у першу чергу, громадські організації?» та запропоновані респондентам для оцінки восьми суджень, що характеризують діяльність і роль некомерційних організацій. Респондентам потрібно було обрати від одного до трьох визначень, найближчих до власних думок, а також вони мали змогу висловити власне бачення.

Виявилося, що ставлення опитаних городян до діяльності некомерційних організацій вельми неоднозначне. З восьми суджень лише по двом виявлено більш-менш домінуюча думка. У суспільній свідомості діяльність некомерційних організацій сприймається,

насамперед, як допомога соціально вразливим групам населення – 20,9% та контроль за діяльністю влади – 20%. Щоправда, останній результат може свідчити про ставлення населення скоріш до влади, ніж до громадських об'єднань: можливо, в ньому відбивається уявлення про те, що діяльність влади взагалі слабо контролювана та непрозора.

У ставленні до решти шести суджень домінуюча думка відсутня. Ці дані наочно подано на рис. 2.

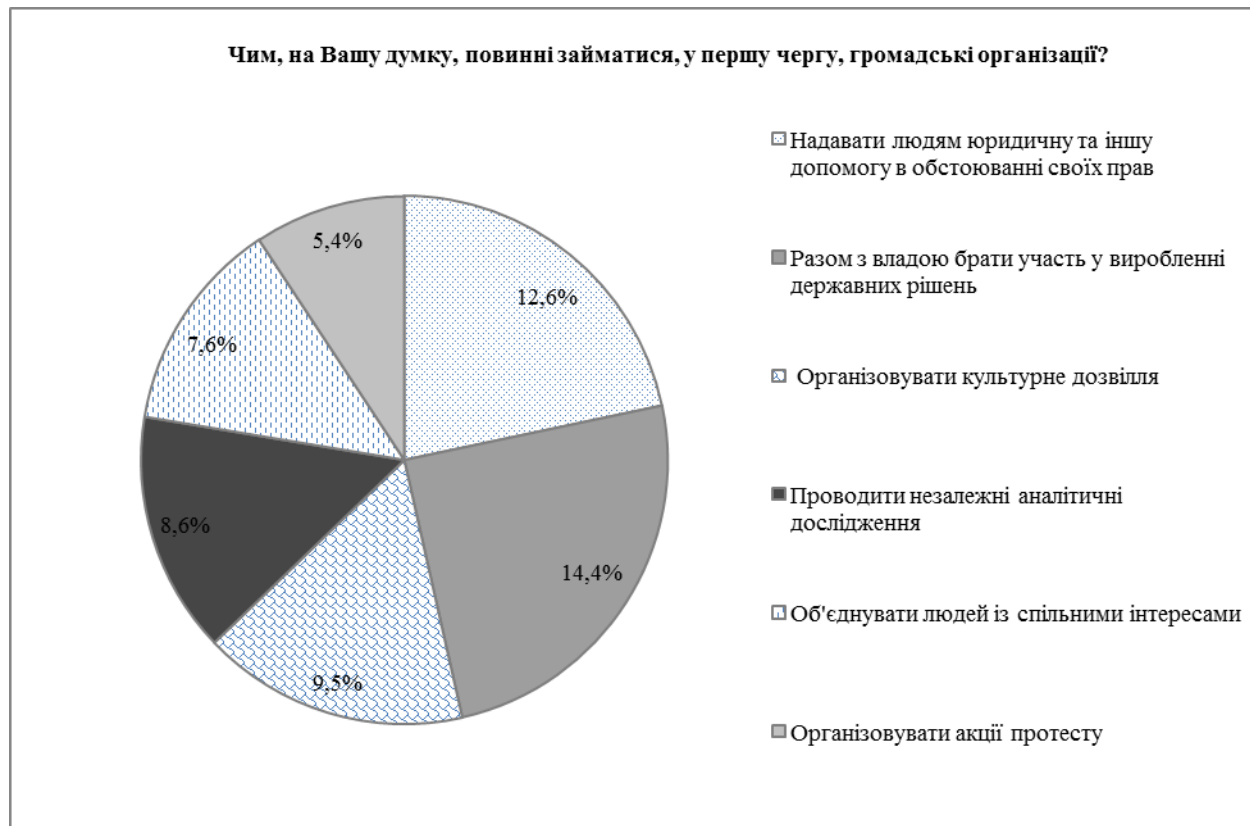


Рис. 2. Пріоритетні сфери діяльності громадських організацій

Отже, вищезазначені результати свідчать про те, що жителі міста, в першу чергу, очікують від некомерційних організацій зусиль з вирішення гострих соціальних проблем, що мають безпосереднє відношення до життя і здоров'я населення, особливо його соціально вразливих груп. А ось діяльність пов'язана з розвитком наукових досліджень, культури і мистецтва на масовому рівні сприймається як менш пріоритетна; очевидно, вважається, що ця діяльність не відноситься до задоволення базових, первинних потреб людини, і, значить, є менш важливою.

«Третій сектор» залишається для населення свого роду «терра інкогніта»: прості громадяни слабо уявляють собі, чим саме займаються некомерційні організації та яку роль у розвитку суспільства вони покликані відігравати. Очевидно, що значною мірою ця ситуація визначається інформаційним вакуумом навколо громадських об'єднань: відсутністю популярних публікацій, теле- і радіопередач, які б висвітлювали діяльність громадських організацій.

Також в ході дослідження була зроблена спроба виявити, які фактори могли б стимулювати активну участь городян в громадській діяльності. В рамках дослідження респондентам було поставлене запитання «У якому випадку у Вас може з'явитися потреба брати участь у активній громадській діяльності?». Як показало дослідження, біля третини опитаних (33,5%) зазначили, що у них з'явиться ця потреба, якщо така діяльність допоможе захистити свої права та реалізувати інтереси. Другим за важливістю стимулом (25,1%) є

можливість здійснювати громадський контроль за діяльністю органів влади. Третій, але не менш важливий стимул є «турбота про загальне благо та допомога іншим людям» цей варіант відповіді обрало 15, 8% респондентів.

Варіант відповіді «прагнення зробити кар'єру» обрали 11,5% опитаних. Вважаємо, що цей варіант відповіді обрали люди, які або не розуміють основної мети, місії створення громадського об'єднання. І останній варіант, який обрало 10,2% респондентів – це «бажання заробити гроші на фінансовій підтримці держави чи донорів». Такі дані можуть свідчити про несприйняття участі в громадському житті міста як добровільну та безоплатну діяльність. Крім того, через економічні негаразди люди опинилися в скрутному матеріальному становищі і саме тому в будь-якій своїй діяльності шукають матеріальну вигоду.

Висновки. Важлива роль у процесі формування громадської активності населення належить громадським організаціям, інститутам громадянського суспільства. Громадянське суспільство процвітає тільки тоді, коли є мережа впливових громадських організацій, тобто коли організації вкорінюються в структурі суспільства і приймаються ним, а громадська активність може опертись на міцну організаційну базу. Активні громадські організації утворюють інституційну структуру, основу громадянського суспільства, а без них воно залишається слабким, роз'єднаним та нездатним до руху.

Громадські організації відображають реакцію суспільства на процеси демократизації, створення та розвитку елементів громадянського суспільства. Чимало громадських організацій намагаються заповнити ті прогалини, в яких держава більше не надає послуги, за які вона відповідала раніше. Також ці організації починають брати на себе завдання з підвищення громадської поінформованості, посилення відповідальності держави за прийняття рішень та мобілізують громадян на вирішення проблем.

Найважливішим критерієм оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування є рівень комунікації з населенням, що має будуватися за принципом двостороннього зв'язку, перш за все для того, щоб надавати городянам можливість розуміти політику міської влади, обговорювати її та займати власну позицію. Міські громадські організації можуть стати головним та ефективним каналом такої комунікації лише за умови активної громадської діяльності.

У м. Миколаєві сьогодні наявна достатньо розгалужена мережа громадських організацій, але про їх високий рівень комунікації з населенням та активну громадську діяльність говорити досить складно. Взагалі, диспропорція «активних» і «неактивних» громадських організацій, на користь «неактивних», знижує рівень довіри до громадських організацій з боку населення та влади, що відповідно дискредитує ідею громадської активності населення. Таку думку підтверджують результати анкетного опитування жителів м. Миколаєва стосовно діяльності міських громадських організацій. Головний висновок, який випливає з аналізу результатів дослідження, полягає в тому, що на сьогодні в м. Миколаєві відсутня сформована думка громадськості про некомерційні організації, її роль і значення в житті міста. Однією з основних причин зазначеної ситуації є низький рівень поінформованості миколаївців про діяльність громадських організацій: пересічні городяни слабо уявляють собі, що таке «громадські організації», чим вони займаються, і яку роль в розвитку суспільства покликані відігравати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богашева Н. Об'єднання громадян у контексті свободи об'єднань / Н. Богашева // Право України. – 2011. – №6. – С. 122-125.
2. Круглик С. Б. Громадські організації як інститути громадянського суспільства [Текст] / С. Б. Круглик // Гілея. – 2009. – Вип. 25. – С. 325-332.
3. Лойко Л. І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія / Л. І. Лойко. – К.: Фоліант, 2005. – 634 с.
4. Мацелик Т. О. Адміністративно-правовий статус об'єднань громадян: поняття і сутність [Електронний ресурс] / Т. О. Мацелик // Науковий вісник Національного

© **Боринштейн Е. Р.**

університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 49. – С. 150-154. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnudpsu/2010_2/Macelik.pdf.

5. Меркулова К. О. Поняття «громадська організація»: теоретико-правовий аспект [Електронний ресурс] / К. О. Меркулова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 1. – С. 192-197. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnudpsu/2012_1/Merkulova_K_O.pdf

6. Перелік громадських об'єднань, легалізованих Реєстраційною службою Миколаївського міського управління юстиції. – Режим доступу: http://just-mykolaiv.gov.ua/rejestratsijna_sluzhba_mikolajivskogo_miskogo_upravlinnja_justitsiji

7. Політологічний словник / Ред.-упоряд. О.Д. Авдеєнко, О.В. Антонюк, О.В. Бабкіна. – К.: Міжрегіон. акад. упр. Персоналом, 2005. – 791 с.

8. Тесліцький А. М. Роль громадських організацій в становленні громадянського суспільства [Електронний ресурс] / А. М. Тесліцький // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. – Вип. 550. – С. 38-40. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/550/8.pdf>

9. Черкашина Т. О. Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги населенню [Електронний ресурс] / Т. О. Черкашина // Вісник Національного технічного університету України. – 2010. – Серія: Політологія. Соціологія. Право. – № 2. – Режим доступу: [http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2010-2/10 - 2\(6\) - 16.pdf](http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2010-2/10 - 2(6) - 16.pdf)

Боринштейн Евгений Русланович – доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии, социологии и менеджмента социокультурной деятельности Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»

УДК 304+316.42+17.022.1

СОЦИОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ

Анализируется социокультурная толерантность как основа развития современного общества. Точка зрения социологической науки предоставляет возможность всесторонне исследовать ценностную направленность толерантной личности. Для украинского социума первостепенной представляется задача воспитания социокультурной толерантности.

Ключевые слова: социология, толерантность, социокультурная толерантность, социокультурное согласие, ценности, ценностная направленность толерантной личности.

СОЦІОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Аналізується соціокультурна толерантність як основа розвитку сучасного суспільства. Точка зору соціологічної науки дає можливість всебічно досліджувати ціннісну спрямованість толерантної особистості. Для українського соціуму першорядним є завдання виховання соціокультурної толерантності.

Ключові слова: соціологія, толерантність, соціокультурна толерантність, соціокультурна злагода, цінності, ціннісна спрямованість толерантної особистості.

SOCIOLOGICAL SPECIFICITY OF SOCIO-CULTURAL TOLERANCE

Analyzes sociocultural tolerance as the basis for the development of modern society. The point of view of social science provides the opportunity to fully explore the value orientation of a tolerant personality. For the Ukrainian society is the paramount task of educating socio-cultural